

побудова твориться за рахунок структуротворчого повторення першого речення. Виходячи з цього, композиція пісень ладканкового типу Г позначена зачином, чотириразовим повторенням ходу та кінцівкою: ЗХХХХК. Як бачимо, структурне розширення народнопісенної форми у ладканкових піснях твориться за рахунок повторення одного з композиційних елементів, найчастіше – ходу.

Мелодія у зразках ладканкового типу Г спонукальна. Спонукальність твориться за рахунок постійного «сповзання» мелодії зверху вниз.

Ладозвукорядна будова пісень ладканкового типу Г обертається в межах іонійського пентахорда без приставних звуків.

Підсумовуючи вищесказане, можна говорити про існування в липівській весільній обрядовості чотирьох ладканкових мелодичних типів. Кожен із них має своє відповідне місце у ході весільного обряду. Часто вони чергуються між собою, а деколи використовуються лише із середини весільного обрядового дійства. А в цілому вони творять чотири весільні ладканкові модули, завдяки яким «цементується» весь весільний обряд і таким чином набирає неповторних і специфічних лише йому виконавських характеристик. Завдяки їм можна визначити особливості весільного обряду того чи того етнографічного регіону.

ЛІТЕРАТУРА

1. Квитка К. Песни украинских зимних обрядовых празднеств // К. Квитка. Избранные труды в двух томах / Сост. и коммент. В.Л.Гошовского. – М.: Сов. композитор, 1971. – С. 103-155.
2. Колесса Ф. Ритміка українських народних пісень // Ф.М.Колесса. Музикознавчі праці / Підгот. до друку С.Й.Грица. – К.: Наук. думка, 1970. – С. 130.
3. Колесса Ф. Старинні мелодії українських обрядових пісень (весільних і колядок) на Закарпатті // Ф.М.Колесса. Музикознавчі праці / Підгот. до друку С.Й.Грица. – К.: Наук. думка, 1970. – С. 368-397.

Oleh Smolyak

LADKANKY TYPES OF WEDDING SONGS IN SOUTHERN VOLYN (on the material of Lypa village, Dubno district, Rivne region)

In the article the author made music-style characteristic of ladkanky types of wedding songs in southern Volyn on the material of Lypa village, Dubno district, Rivne region.

Key words: ladkanky types, wedding repertoire, ritual action, mensural form, melody, wordy text.

Лариса Ороновська

ВЕСНЯНКОВА ТРАДИЦІЯ ОДНОГО СЕЛА ПІВДЕННОЇ ВОЛИНИ (НА МАТЕРІАЛІ с.РОХМАНІВ ШУМСЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

У статті зроблена спроба виявити рівень функціонування веснянкового репертуару в співочій традиції с.Рохманів Шумського району Тернопільської області та звернена увага на його типологічні та структурні характеристики.

Ключові слова: веснянкова традиція, Південна Волинь, співочий репертуар, ігрові елементи, великодній обряд.

У наш час записування обрядового фольклору стає все більш актуальним у зв'язку з відродженням української традиційної народної культури. Воно власне привертає увагу вчених тому, що з посиленням урбанізаційних процесів у сфері сучасного культуротворення природне функціонування фольклору все більше втрачає прикладне значення. Через те ряд обрядових пісень, у тому числі й веснянок, виходить із активного репертуару, нівелюючи свої ужиткові функції, і переходить у розряд фольклоризованого репертуару. У зв'язку з цим фіксація фольклорних зразків, особливо в одному співочому середовищі, є необхідною умовою вивчення функціонування пісенного репертуару в сучасних умовах.

Питанням вивчення функціонування пісенного репертуару одного села займалися українські вчені-фольклористи І.Колесса [2], С.Мишанич [5], В.Гопшовський [3], О.Смоляк [6], Т.Брилинський [1], О.Дудар [4] та ін., але все це вивчалось при інших соціокультурних обставинах, в іншому часо-просторовому бутті та в іншому регіоні. Принаймні в регіоні Південної Волині репертуар одного села, а особливо веснянковий, допоки не вивчався.

Мета статті – виявити рівень функціонування веснянкового репертуару одного села, зокрема в співочій традиції с.Рохманів Шумського району Тернопільської області, та звернути увагу на його типологічні та структурні характеристики. З даної мети випливають завдання:

- виявити кількісний склад веснянкового репертуару, який побутує в наш час у зазначеному селі;
- визначити рівень збереження веснянкового обряду у даній місцевості;
- зробити стильову характеристику записаного веснянкового матеріалу.

У с.Рохманів Шумського району Тернопільської області веснянки починають співати з перших проявів тепла, коли сходить сніг. У близьких гаях, лісі, на сухих галявинах молодь влаштовує гойдалки. Там співають ігрові веснянки. У давніший період їх починали співати завжди дівчата. Лише пізніше до них приєднувалися хлопці.

У зазначеному селі молодь мала свої ігрові веснянки – «Подоляночку», «У нашого жучка», «Ой посіяв козак гречку», «Ой ходила дівчина бережком», «Ой на горі маку», «Ой на горі вишня» та ін.

Коли приходили Великодні свята, веснянки співали вже біля церкви після того, як закінчиться служба Божа. Тут водили хороводи усі три дні свят аж до пізнього вечора. А під кінець хлопці і дівчата, взявшись попід руки по четверо, йшли з піснею від церкви через село на майдан, співаючи любовні веснянки.

У Великодній понеділок хлопці і дівчата обливали одне одного чистою водою для того, щоб «бути здоровими, прудкими й веселими цілий рік».

У с.Рохманів Шумського району Тернопільської області востаннє співали веснянок після Великодня, у Провідну (Поминальну) неділю. Цього дня йшли старші люди на цвинтар зі священником і дяком, «щоб спом'янути молитвами покійних».

Провідна тематика веснянок даного співочого середовища – це заклик до пробудження природи, прихід весни («А вже весна»), уславлення праці хлібороба («Ой гороше, гороше»), кохання і заручини, весільні настрої («Ой качур, качур»). Звеличення праці та працьовитості, висміювання неробства і лінощів, злих учинків – таке у веснянках є розуміння народом краси людини, що набуває соціального значення.

У веснянках, у яких ведеться діалог між хлопцями і дівчатами, передусім відбито сприймання зовнішнього світу, фізичної краси, жартівливе ставлення до невдах-залицяльників, іронію й сарказм щодо їх моральних вад. Проте вирішальним мірилом у веснянках є чесне ставлення до праці.

Відповідно до змісту пісні дівчата і хлопці пантомімують: плескають у долоні або ж, зупиняючись, притупують ногами, беруться попід боки, підносять руки вгору, вимахують ними вгору тощо.

В окремих випадках, відтворюючи рухи тієї чи тієї пісні, розкривають характерні особливості поведінки дійових осіб. А що не зафіксувалося в слові, виявляється в його інтонації, у мелодичному контурі. Таке виконання веснянок сприяє імпровізації твору, приносить всім велику художню насолоду.

Веснянки, що записані у Рохманові наспівали 5 інформаторів, серед них один чоловік і четверо жінок. Найбільшу кількість пісень записано від талановитого співака Козака Володимира Федоровича, 1950 р. н., жителя с.Рохманів Шумського району Тернопільської області. У цьому ж селі він отримав неповну середню освіту і після закінчення 8-го класу пішов працювати у місцевий колгосп механізатором. В.Ф.Козак виріс у сім'ї, у якій любили і шанували народну пісню. Його батько, Козак Федір Васильович, переселився у Рохманів у 1933 р. з Лемківщини. Саме від нього Володимир Федорович перейняв багато народних пісень.

Веснянок знає небагато, оскільки жив у ті часи, коли таке свято, як Великдень, заборонялось

святкувати. Проте від матері перейняв і деякі особливості обряду, а також і декілька наспіваних ним пісень.

5 веснянок записано від співачки Ковальчук Клавдії Тимофіївни, 1920 р. н., місцевої, освіта початкова, що довгий час працювала у колгоспі дояркою. У молодості вона мала неабиякий голос, брала участь у відтворенні різних обрядів, у тому числі й у веснянкових. Жвава, весела, любить пошартувати. При спілкуванні наспівала найбільше веснянок.

По чотири пісні записано від Костюшко Мирослави Григорівни і Пилипчук Ганни Тимофіївни. Костюшко М. Г., 1928 р. н., місцева жителька с.Рохманів. Має початкову освіту. Працювала в колгоспі буряківницею. Співати навчилася від подруг у дитинстві, беручи участь у різних святкових обрядах. Весела, енергійна, співала у церковному хорі. Пилипчук Г. Т., 1913 р. н. Народилася у с.Новостав Шумського району. У 1934 р. одружилася в с.Рохманів. Незважаючи на літній вік, вона весела і життєрадісна.

За музично-стильовими характеристиками веснянки із с.Рохманів Шумського району Тернопільської області близькі до загальноукраїнських, хоча й мають свої (специфічні) ознаки.

Найпоширенішою ритмічною формою вірша у рохманівських веснянках є 4+4. Вона властива для 4 пісень – «Ходить жучок», «Ой посіяв козак гречку», «Прийшла весна, прийшла красна» та «Зелені огірочки». Зауважимо, що строфи у вищезазначених піснях, як правило, дворядкові (трирядкова властива лише веснянці «Прийшла весна, прийшла красна»). Треба зазначити, що для трьох веснянок властиві приспіву. Їм в основному властивий репетиційний тип ритмічного становлення. Лише для веснянки «Прийшла весна, прийшла красна» характерний тип дроблення з об'єднанням.

Двом веснянкам «Через наше село» та «Ой на горі вишня» властивий двосегментний ізоритмічний дванадцятискладник із приспівом. До речі, вони (веснянки) представлені однорядковою строфою з приспівом. Для даних веснянок характерний такий тип ритмічного становлення, як репетиція з об'єднанням.

Ритмічна форма вірша 5+5 властива для рохманівських веснянок «Ой за лугами», «Ой качур, качур» та «Ой на горі мак». Перших дві представляють дворядкову строфу, а третя – однорядкову з приспівом. Для перших двох властивий тип ритмічного становлення об'єднання з дробленням, а для другої – об'єднання.

Ритмічна форма вірша 4+3+3 характерна для пісень «Ой гороше, гороше» та «Ой ходила дівчина бережком». Ці пісні ідентичні за силабомелодичним ритмом, в основі яких лежать козачкові ритмічні формули (репетиція + дроблення + об'єднання). Ці пісні представляють дворядкову строфу.

Ритмічна форма 5+5//6+6 гетероритмічної будови властива для веснянок «Ой уже весна», «Ой весна красна». В основі цих пісень лежить тип ритмічного становлення – об'єднання з дробленням, репетиція та репетиція з об'єднанням.

Лише веснянка «Весно наша, весно» представляє дворядкову шестискладову строфу, у якій вірш дорівнює сегменту. Ця строфа характеризується варіабельністю складових, які зустрічаються у другому вірші другої строфи. Тип ритмічного становлення у сегментах – об'єднання з дробленням та подвійне об'єднання.

Веснянка «Зайньо» має суцільну варіативно-розробкову чотирирядкову пісенну строфу. Перший сегмент укорочений на одну складову, а четвертий відповідно на одну складову подовжений. Останній (дев'ятий) сегмент також укорочений. Все це, на нашу думку, пов'язано із руховими елементами, які властиві цій веснянці. Тип ритмічного становлення у пісні в основному репетиційний. Дроблення та об'єднання зустрічається лише у першому та останньому сегментах.

Дворядкова ритмічна будова 4+5 характерна для веснянки «Ой у неділю пораненько». Тип ритмічного становлення у ній – репетиція та об'єднання.

Веснянка «У нашого жучка», представляє формульний тип музичного розгортання і будується на ритмічній моделі дроблення та репетиції.

Веснянку «Зелені огірочки» характеризує ритмічна форма вірша 4+4+5 і представлена вона дворядковою строфою з приспівом. Тип ритмічного становлення – репетиція та об'єднання.

Коломийкова ритмічна будова вірша 4+4+6 властива веснянці «А вже весна» і представляє

дворядкову строфу. Тип ритмічного становлення – об'єднання.

Веснянка «Весно наша, весно» має ритмічну форму вірша [4+4]2 і представляє трирядкову строфу. Тип ритмічного становлення – репетиція та дроблення з об'єднанням.

Найоб'ємніша ритмічна форма вірша 5+5+5+3 дворядкової будови характерна для рохманівської веснянки «Гей, воли, ж мої». Тип ритмічного становлення – об'єднання з дробленням та об'єднання. Ця веснянка, на нашу думку, бере свій початок із пісень соціально-побутового змісту (найімовірніше з чумацьких пісень) і ввійшла у веснянковий репертуар випадково.

Рохманівська співоча традиція представлена лише однією однорядковою строфою, яка властива веснянці «Ой гороше, гороше». Ця строфічна побудова впливає із старовинності пісні, якій властива тематика, наповнена ініціальною магією (вірою у вирощення доброго врожаю). Структуротворчі параметри на трьох рівнях не повністю збігаються. Якщо пісенна та мелодична форми ідентичні, то пісенна та семантична форми мають різні архітектонічні параметри (пісенна форма однорядкова, а семантична – дворядкова).

Однорядкову строфу з рефреном представляють дві веснянки: «Ой на горі вишня» та «Ой на горі мак». Веснянка «Ой на горі мак» має однорядкову строфу. Формотворча співдія на семантичному, пісенному та мелодичному рівнях ідентична. Приспів у пісні виступає значно об'ємнішим порівняно зі строфою. В його основі лежить трирядкова строфа гетероритмічної будови. В основі першого і другого віршів лежить восьмискладник з сегментною структурою 4+4, а третій вірш відтворений ритмічною формою 5+5. Такий принцип співдії строфи і рефрену впливає із старовинності веснянки і вказує на антифонарний спосіб її відтворення. Зазначимо, що приспів має іншу модель силабомелодичного ритму порівняно зі строфічною моделлю.

Веснянка «Ой на горі вишня» має той самий мелодичний розвиток, що й попередня. Різнять їх лише незначні відхилення у ритмічному структуруванні вірша-строфи та приспіву. Якщо у попередньої веснянки ритмічна форма вірша 5+5, то у цій пісні ритміка вірша виражена складочисловою будовою 6+6. Різниця полягає в ритмічному варіюванні останньої складоноти в кожному сегменті (остання складонота у веснянці «Ой на горі мак» розспівана і дорівнює половинній ноті, а у веснянці «Ой на горі вишня» половинна нота редукована у дві четвртні). Аналогічний спосіб складочислового варіювання властивий і ритмічній формі вірша у приспіві. Це ритмічне згущення відбулося завдяки більшій тривалості складонот.

Веснянка «Весно наша, весно» представляє дворядкову строфу односегментної будови із ритмічною формою 6 та 67. Формотворчі параметри в цій веснянці співдіють на трьох рівнях. Незначні відхилення відбулися лише у другому вірші на пісенному та мелодичному рівнях за рахунок самої виконавської манери. Відповідно дещо змінився й мелодичний контур.

Дворядкова двосегментна строфа репрезентована десятьма веснянками. Серед них: «Ходить жучок» (2 варіанти) та «Ой посіяв козак гречку» близькі за принципом співдії трьох формотворчих рівнів. Різниця є лише у приспіві веснянки «Ой посіяв козак гречку», силабомелодичний ритм якого порівняно із силабомелодичним ритмом у строфі відмінний. Аналогічний принцип ритмічного зіставлення між строфою і приспівом властивий обом варіантам веснянки «Ходить жучок».

В основі веснянки «Ой качур, качур, качур чоренький» та «Ой за лугами, за берегами» лежить один і той же ритмічний малюнок. У зв'язку з цим усі три складові самого принципу формування ідентичні. Незначні зміни відбулися лише на пісенному рівні у веснянці «Ой за лугами». Це пов'язано із варіюванням двох складонот у 2-му та 4-му сегментах. Але це зумовлене самим виконанням і тому не впливає на загальну структуротворчу модель.

Для веснянок «Ой уже весна» і «Ой весна красна» також властивий один і той же мелодичний контур, і тому структуротворчі параметри на рівні формування одні і ті ж. Незначні зміни відбулися лише на мікрорівні пісенних форм і стосуються зміни декількох тривалостей у сегментах. Якщо каденційний сегмент у пісні «Ой уже весна» ритмічно видовжений за рахунок самого кадансу і відтворений двома четвртними нотами, то такий же самий сегмент у пісні «Ой весна красна» відповідно видовжений на четвртну, або на половинну ноту. Це пов'язано з індивідуальним принципом інтерпретації пісень, оскільки ці пісні виконували дві виконавиці.

Веснянки «У нашого жучка» та «Зелені огірочки» на формотворчому рівні є невизначеними через фрагментарність їхнього виконання (обидві мають лише одну строфу з можливим приспівом), і тому вони не підвладні детальному аналізу.

Веснянки «Ой ходила дівчина бережком» та «А вже весна» складають дворядкову трисегментну строфу. Зазначимо, що в цих піснях усі три рівні (семантичний, пісенний та мелодичний) ідентичні. Незначні зміни відбулися лише на рівні повторів. Якщо веснянка «А вже весна» позбавлена їх, то у веснянці «Ой ходила дівчина» використані автоматичні повтори першого та другого речень.

Веснянка «Гей воли ж ви мої» репрезентує дворядкову строфу з поділом на чотири сегменти. У цій пісні, як і в попередніх, складові формування усіх трьох рівнів ідентичні. Зауважимо, що дана пісня прийшла у веснянкову традицію з жанру чумацьких пісень. На це вказує її сюжет і широкий мелодичний та складочисловий розвиток.

Трирядкову пісенну структуру колісцевої форми репрезентує веснянка «Весно наша, весно». Якщо семантичний та мелодичний рівні ідентичні за своїм принципом формування, то пісенна форма вносить до попередніх контраст. Тут сформована тричастинність за рахунок репризи першого речення: АББ//АБА//абб₁.

Наскрізну форму (хоча й спостерігаються чотиричастинні елементи) представляє веснянка «Заїнько». Зауважимо, що в основі силабомелодичного формування лежить репетиційний тип ритмічного становлення, який став варіативною нормою для наскрізного становлення як окремих сегментів, так і пісенних віршів. Зауважимо, що репетиційна форма представлена в авгментованому вигляді. Такий принцип формування випливає з рухових елементів веснянки, яка повністю побудована на пантомімі і таким чином розкриває можливості для вільного розкриття пісенної форми.

У рохманівській веснянковій традиції іонійський лад репрезентують дев'ять пісень, серед яких «Весно наша, весно» та «Ой качур, качур, качур чорненький» – тетракордної будови; «Заїнько», «Ой за лугами», «Ой гороше, гороше», «Ой уже весна», «Ой весна красна» – пентакордної і «Ой посіяв козак гречку», «Весно наша, весно» – гексакордної.

Пентакорд дорійського ладу репрезентують веснянки «Ой у неділю», «У нашого жучка». Гексакорд дорійського ладу представляють веснянки «Ходить жучок» (2 варіанти), «Зелені огірочки», «А вже весна».

Єдина пісня, яка репрезентує еолійський гексакорд – це «Через наше село».

У рохманівській співочій традиції представлений також іонійський паралельний мажоромініор («Ой на горі мак», «Ой на горі вишня») та пентатоніка («Ой ходила дівчина бережком») і тетратоніка («Гей воли ж ви мої»).

Пісні, що записані у Рохманові, відтворені одноголосо. Для них характерні строги мелодичні способи голосоведення. Глісандо зустрічається лише у тих місцях, у яких є широкі скачки. Зауважимо, що веснянка «Весно наша, весно» побудована на суцільному глісандуванні. Причиною цього можуть бути дві підстави: архаїчність походження пісні або індивідуальна манера виконання. Деяким пісням, особливо виконуваним Ковальчук К.Т., властиві форшлаги. Це також є одним з індивідуалізованих способів виконання. Зауважимо, що для записаних нами веснянок характерні чіткі метричні ознаки. Для більшості веснянок характерні кратні метри, хоча зустрічаються і некратні.

Треба зауважити, що веснянкові пісні, як правило, модального (горизонтального) способу мислення. Хоча за останні десятиліття відбувається процес багатоголосого виконання, особливо способом терцового вторування, яке є першим містком в переході від монодії до гармонічного багатоголосся.

Як бачимо, веснянки останнім часом у рохманівській співочій традиції приурочені Великоднім святкам, хоча й часто виконуються на початку (під час святкування приходу весни) до Провідної неділі. Це зумовлено тим, що святкування приходу весни ведеться ще з дохристиянських часів. На даний час до числа веснянок, які прийшли до нас саме з тих часів, належать ігрові веснянки.

Тематика веснянок в основному залишилася традиційною, хоча останнім часом до них приєдналось багато пісень з інших жанрів народної творчості (чумацьких, жартівливих, пісень про кохання тощо).

Найпоширенішою ритмічною формою вірша у рохманівській веснянковій співочій традиції є 4+4, а часто вживаною народнопісенною формою є дворядкова двосегментна побудова.

Іонійський лад є найбільш поширеним ладом у рохманівській веснянковій традиції, зокрема іонійський пентахорд. У виконавській практиці відчутна імпровізаційність, що ще раз підтверджує і доказує думку вчених про те, що народна творчість є постійно змінною за своєю природою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брилинський Т. Музична культура села Пуків: Дипломна робота. – Львів: Машинопис, 1993 (Рукопис).
2. Галицько-руські народні пісні з мелодіями / Зібр. у с. Ходовичах Стрийського пов. І.Колесса // Етнографічний збірник видає етнографічна комісія Наукового товариства ім. Шевченка. – Львів; Друк. НТШ, 1902. – Т.11.
3. Гошовский В. Украинские песни Закарпатья / Под ред. Л.Н.Лебединского. – М.: Сов композитор, 1968.
4. Дудар О. Весільні пісні Центрального Поділля // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В.Гнатюка та Національної музичної академії України ім. П.Чайковського. Серія: Мистецтвознавство. – №2(17). – 2006. – С. 103-109.
5. Мишанич С. Пісенна культура радянського села. – К.: Наук. думка, 1977.
6. Смоляк О.С. Трансформація пісенного фольклору Західноподільської Наддністрянщини (на матеріалі збірника Й.Роздольського-С.Людкевича «Галицько-руські народні мелодії» та власних записів). Автореф. на здоб. вч. ступеня канд. мистецтвознавства. – К., 1992.

Larysa Oronovska

VESNIANKY TRADITION OF A VILLAGE IN SOUTHERN VOLYN (ON THE MATERIAL OF ROKHMANIV VILLAGE, SHUMSK DISTRICT, TERNOPIL REGION)

In this article the author tries to reveal the level of vesnianky repertoire functioning in singing tradition of Rokhmaniv village, Shumsk district, Ternopil region and pays attention to its typological and structural features.

Key words: vesnianky tradition, southern Volyn, singing repertoire, playing elements, easter ritual.

Світлана Федюра

ШЛЯХИ ЗАЛУЧЕННЯ СІЛЬСЬКОЇ ТА МІСТЕЧКОВОЇ МОЛОДІ ПІВДЕННОЇ ВОЛИНИ ДО ВЕСНЯНКОВОГО ОБРЯДУ

Стаття висвітлює питання виявлення шляхів прилучення сільської та містечкової молоді Південної Волині до весняної обрядовості, зокрема до веснянкового обряду.

Ключові слова: весняна обрядовість, етносоціологія, фольклористика, катарсис, респонденти.

У період відродження української традиційної народної культури в етносоціології важливе місце займають питання, що пов'язані з визначенням ставлення молодого покоління до своєї духовної спадщини. Це передусім пов'язано з тим, що молодь значно швидше порівняно зі старшим поколінням попадає під вплив сучасних глобалізаційних процесів і тому меншою мірою прив'язана до передачі місцевих фольклорних традицій. Виявлення ставлення молоді до традиційної обрядовості, зокрема до її збереження, є актуальним у народознавстві й тому привертає увагу науковців.

Треба зазначити, що ці питання хвилювали і хвилюють дослідників традиційної культури від початків становлення фольклористичної науки до нашого часу, зокрема В.Гнатюка [1, 3-9], Ф.Колессу [6, 237-248], К.Квітку [5, 279-379] С.Грицу [2], А.Іваницького [4], О.Смоляка [7; 8, 225-231], О.Дудар [3], але вони у багатьох напрямках ще й сьогодні не охоплені і потребують більш пильної уваги та конкретизованого підходу. Тому вчені повинні більш чітко визначати ставлення молодого покоління до традиційної народної культури, зокрема щоб передати її наступним поколінням.

Мета статті – виявити шляхи прилучення сільської та містечкової молоді Південної Волині